Psihotropās vielas un hipnoze

Uldis Miķelsons

Psihotropo vielu izmantošanas tradīcijas un problēmas

Kā iespēju personas maldināšanas noteikšanai dažkārt piemin t.s. «narkoanalīzi», jeb iztauju noteiktu psihotropu vielu ietekmē. Šai metodei parasti izmanto barbiturātus, t.sk. *skopolamīnu*, *nātrija amitelu*, *nātrija pentotalu* u.c. (skat. turpmāk). Izmantoto vielu ietekmē cilvēkam rodas t.s. «transa» vai «krēslas», jeb sašaurinātas apziņas stāvoklis, kurā ievērojami samazinās apziņas barjeras, jeb kontrolējošo vai «cenzūras» mehānismu darbība un atbrīvojas zemapziņā izspiesti pārdzīvojumi. Šādā stāvoklī cilvēks uz jautājumiem atbild ar bērnišķīgu vieglumu. Pēc narkozes ietekmes izbeigšanās persona parasti neatceras, ka būtu kaut ko stāstījusi.

Vispirms jāatzīmē, ka daudzas metodes, kas šeit minētas, Latvijā ir kvalificējamas kā likumpārkāpums, ko nedrīkst veikt nedz fiziskas personas, nedz arī jebkādas iestādes (piemēram, marihuānu Latvijā aizliegts izmantot arī medicīniskā praksē). Šeit aplūkotā informācija ir aizgūta no atklātiem literatūras avotiem, kuros atspoguļota ārvalstu dienestu prakse agrākos gados un arī mūsdienās. Informācija par to šeit īsumā aplūkota tādēļ, lai cilvēki zinātu, kādas metodes var būt vērstas pret viņiem, ja viņi saskarās ar vienas vai otras valsts specdienestu vai varbūt arī organizētās noziedzības struktūrām. Šeit īsumā aplūkotā informācija var palīdzēt cilvēkiem aizsargāt savas tiesiskās intereses, jo zināšanas par pielietotajām metodēm palīdz mobilizēt savus psihiskos aizsardzības un gribas mehānismus, ja, gadījumā, tādas tiek pielietotas pret cilvēku. Proti – cilvēku, kurš zina, ar kādām metodēm viņu cenšas nohipnotizēt vai novest transa stāvoklī, ir jau daudz grūtāk ietekmēt, nekā cilvēku, kurš neapzinās faktiski notiekošo.

Psihotropo vielu ietekme uz cilvēku psihiskajiem procesiem tika atklāta jau pirms vairākiem tūkstošiem gadu. Praktiski visām pasaules tautām bija pazīstama dažādu augu specifiska ietekme, t.sk. arī tāda, kas izsauc izmainītus apziņas stāvokļus. Dažādi augi tika izmantoti gan kā stimulatori savu individuālo spēju pastiprināšanai medībās, darbā, pārgājienos (piemēram, Austrālijas tuksnešainajās teritorijās dzīvojošiem aborigēniem un Amerikas Andu kalnos dzīvojošām tautām) vai bruņotos konfliktos, gan dziedniecībai, gan medībās, piemēram, noteiktu putnu vai dzīvnieku pievilināšanai vai to ieradumu novērošanai, gan dažādās sociālās dzīves tradīcijās, t.sk. sociālo saikņu veidošanai, nostiprināšanai, svētku rituāliem, apmācībai, gan reliģiskiem vai maģiskiem mērķiem. Vairākos gadījumos šādas vielas tika izmantotas arī zagļu vai citu cilts paražu pārkāpēju atklāšanai.

Šamaņu tradīcijās šīs zināšanas tika glabātas tūkstošiem gadu, bet līdz mūsdienām tās ir nonākušas formā, kad narkotiku lietošana jau ieguvusi ļoti destruktīvu, sociāli bīstamu raksturu, kas prasa nodrošināt gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī stingru apkarošanas un efektīvu profilakses sistēmu.

Piemēram var minēt šādas dabisku psihotropo vielu lietošanas tradīcijas:[1]

1) Austrālijas aborigēnu tautas ilgstoši ieguva un savstarpēji plaši tirgojās ar augu *pituri* (*duboisia hopwoodii*), kurš satur alkaloīdus *skopolamīnu* un *giosciamīnu*. Interesanti, ka Austrālijas aborigēniem bija izveidojusies tikai viena rakstiskas saziņas forma – saistīta ar *pituri* tirdzniecību. Šis augs spēj remdēt slāpes un izsalkumu, kā arī izsauc halucinācijas un ilūzijas, laika un telpas uztveres izmaiņas. Medībās ar šī auga palīdzību tika pievilināti ķenguri, emu un papagaiļi.
2) Klusā okeāna dienvidu daļā Norfolku salas iedzīvotāji pazīst zivi *kyphosus fuscus*, kuras lietošana izsauc ļoti spēcīgas murgainas halucinācijas, pateicoties tās gaļā esošām *triptamīna* grupas vielām – *dimetiltriptamīns (DMT), 5-metoksi-DMT*, un *bufotenīns* (*dimetil-serotonīns* vai *tetradotoksīns*).

   Tetradotoksīns mazās koncentrācijās ir arī gandrīz visu abinieku ādā, bet visvairāk – jūras krupja (*bufo marinus*) ādā un izdalījumos, kas ir minēti arī saistībā ar *raganu sabatiem*.

   Saskaņā ar žurnāla «Vides Vēstis» publikāciju, Latvijas Tautsaimniecībā derīgo dzīvnieku fonds (pašlaik tas ir likvidēts) pirms dažiem gadiem ieveda Latvijā 205 jūras krupjus un ar žurnāla «Vide un Laiks» (arī jau likvidēts) starpniecību noorganizēja eksperimentu, aicinot brīvprātīgos vienu minūti laizīt šo krupju muguru un sānus, nolūkā noskaidrot *tetradotoksīna* ietekmi uz mērenā platuma grādos dzīvojošo cilvēku organismu. Šis mērķis tika pamatots ar dienvidu tautu pieredzi, kur šo metodi izmanto, lai atbrīvotos no atkarības no nikotīna. Eksperimentā piedalījies 127 brīvprātīgais, t.sk. divi Saeimas deputāti (no «Tautas partijas» un «Latvijas ceļa»). Rezultātā noskaidrots, ka 75% dalībnieku no *tetradotoksīna*, ko dienvidu tautas atzīst par vieglu narkotiku, bija spēcīgas halucinācijas, pēc kā iestājās abstinences sindroms. Balstoties uz šiem rezultātiem Veselības aizsardzības ministrija kategoriski noraidīja šī abinieka introdukcijas projektu Latvijā. Interesanti, ka vēl dažas dienas pēc eksperimenta dažiem dalībniekiem uznākuši brīži, kad cilvēks pilnīgi nekontrolē, ko runā.[2]
3) Eiropas tautās mītos par raganu sabatiem tiek minēta ne tikai krupju, bet arī vairāku halucinogēnu augu lietošana, t.sk. vērmele (*artemisia absinthium*), kur ir THC līdzīga viela *thujon*, dzeļonainais velnābols (*datura stramonium*), melnā driģene (*hyoscyamus niger*),

---

[1] Šajā izklāstā var būt arī neprecizitātes

[2] Rudule M., Meanders R. Nolaizi krupim muguriņu. // Vides Vēstis, 2001, Nr.5 (40), 52.lpp.

belladonna (*atropa belladonna*) un mandragora (*mandragora officinarum*).[3] Daži no šiem un citi augi ar psihoaktīviem alkaloīdiem bija pazīstami arī Baltijas sentautas dziedniecībā, kaut arī nav saglabājušās daudz liecības par to mērķtiecīgu izmantošanu.[4] Nav arī precīzi noskaidrots, kādiem mērķiem izmantotas miega magones, kuras sēklas atrastas Tērvetes pilskalna izrakumos.

4) Sibīrijas tautas plašā reģionā – no Urāliem līdz Altajam un Kamčatkai, kā arī Ziemeļamerikas ziemeļu tautas un dažas Skandināvijas tautas izmanto halucinogēnu sēni – mušmiri (*amanita muscaria*). Tajā esošie alkaloīdi izsauc halucinācijas, veicina transa stāvokļa sasniegšanu, izraisa saindēšanos un nedabiski stipru fizisku kustīgumu, uzbudinājumu, ko nomaina dziļa depresija. Atšķirībā no vairākiem citiem tradicionāli lietotiem halucinogēniem augiem, šī sēne izraisa pieradumu, spēcīgu fizisko atkarību. Antropolgi domā, ka šīs sēnes lietošana varēja būt aizsākta, vērojot ziemeļbriežu uzvedību, kas to saēdušies.

5) Austrumāzijā plaši pazīstama opija magoņu (*papaver somniferum*), THC jeb *tetrahidrocannabinolu* saturošo kaņepju šķirņu (*cannabis sativa*), efedras (*ephedra sinica*, *ephedra gerardiana*, kā arī *ephedra nevadensis*) u.c. narkotisku augu kultivēšana.

   Vēsturiskos dokumentos konstatētas ziņas, ka THC saturošas kaņepes (hašišu) lietojis arī Jēzus Kristus ar saviem sekotājiem (nākamajiem apustuļiem), turkāt *cannabis sativa* ar sakramentālu nozīmi lietoja / lieto daudzu reliģiju sekotāji (t.sk. sintoisma (Japāna), budisma (Indija, Tibeta un Ķīna), hinduisma, zoroastrisma (Persija), agrīnā jūdaisma, sūfistu islama, koptu kristietisma (Ēģipte, Etiopija), bantu (Āfrika), rastafari (Jamaika) un citas reliģijas).

   Indijas hinduisma un budisma kultūrā izplatīta arī liliju dzimtai piederošā lotosa simbolika. Ūdens lilija jeb zilais lotoss (*nymphaea caerulea*) satur alkaloīdus, kas pēc iedarbības līdzīgi opijam. Indijā daudzus gadsimtus un Nagpuras pilsētas tempļa apkaimē vēl XX gs. beigās darbojās slepena *Kali* dievietes sekta, kuras adepti izdarīja rituālas slepkavības un cilvēku upurēšanas, lietojot, iespējams, tieši lotosa halucinogēnus. Indijā narkotiku lietošanas kultūru, kas bagātīgi atspoguļota eposā «Rigvēda», ienesa senās āriešu klejotāju tautas. Senās Ķīnas medicīnas traktātos informācija par psihotropām vielām bija jau vismaz pirms trīs ar pus tūkstošiem gadu.

6) Informācija par halucinogēniem augiem atspoguļota arī senpersiešu eposā «*Zend-Avesta*». Piemēram, sīriešiem pazīstamajā augā *rita* (*peganum harmala*) atrasts alkaloīds *garmans*.

7) Ziemeļamerikas prēriju tautas, kas dzīvoja no Klinšu Kalniem rietumos līdz mežu masīviem austrumos un Meksikai dienvidos, ļoti dažādiem mērķiem – gan dziedniecībai, gan maģiskiem mērķiem, gan sociālajā dzīvē lietoja velnābolu (*datura stramonium* u.c. kultivētās *datura*

---

[3] Skat.: Groms J., Hammermane A. Savvaļas ārstniecības augi. – Rīgā: Zvaigzne, 1971. – 143 lpp.: il.

[4] Derums V. Baltijas sencilvēku slimības un tautas dziedniecība. – 2.izd. – Rīga: Zinātne, 1988. – 223 lpp.: il.

šķirnes, kā arī *brugmansia sanguinea* un *brugmansia arborea*), *meskala* pupas (*sophora secundiflora*), kā arī stipras tabakas šķirnes (*nicotiana attenuata*). Velnābols satur alkaloīdus ar halucinogēnu iedarbību *skopolamīnu, atropīnu un giosciamīnu.*

Meskala pupas (angliski – *mescal beans*), kā noskaidrots arheologu pētījumos, tika lietotas jau paleolīta laikmetā. Izvirzīta hipotēze, ka meskala pupas tika sāktas lietot, vērojot ar tām saindējušos briežus. Tās izmantoja garastāvokļa izmainīšanai un fiziska spēka iegūšanai sociālos rituālos, medībās un karā.

Arī tabaka tika izmantota maģiskiem mērķiem un dziedniecībai. Nikotīns var paaugstināt biogēno aminoskābju, t.sk. serotonīna koncentrāciju smadzenēs, bet serotonīna ķīmiskā struktūra ir līdzīga LSD struktūrai. Tomēr parastam smēķētājam apziņas izmaiņas nerodas, jo tās neitralizē nikotīna izsauktās primārās izmaiņas organismā – metaboliskajos procesos iesaistītā vitamīna B_6 destrukturizācija. Mūsdienās komerciāli apsrādājot tabaku, no tās tiek izvadīti alkaloīdi *garmans* un *norgarmans*, kuriem ir halucinogēna iedarbība. Šie ķīmiķu pētījumi likuši antropologiem pārvērtēt tabakas lietošanas tradīciju izpratni.

8) Peru dienvidu piekrastes teritorijās apt. II – VIII gs. p.m.ē. dzīvojošā tauta *naska*, pazīstama ar meistarīgo keramiku, irigācijas kanāliem, kapenēm un gigantiskajiem veidojumiem tuksnesī, kā arī Peru ziemeļu piekrastē sen dzīvojusī tauta *močika*, kas slavena ar izkopto skulptūras un tēlotāja mākslu, plaši lietoja dažādus halicinogēnus augus, tajā skaitā *San-Pedro kaktusu* (*trichocereus pachanoi*), kas satur alkaloīdu *meskalīnu*, velnābola (t.sk. *datura floripondio*, kā arī *datura arborea*), *uilku* (*anademanthera peregrina*), pazīstamo stimulatoru *koku* (*erythroxylon coca*) u.c.

Šos un citus psihotropus augus dziedniecībā izmantoja arī *nasku* kultūras pārņēmēji inki, un tos plaši izmanto šajā reģionā dzīvojošas tautas vēl mūsdienās. To lietošanas pirmsākumi nav noskaidroti, dokumentāli pierādīts, ka tie lietoti jau 2500 gadu p.m.ē. Halucinogēnie augi tika un tiek lietoti maģiskiem mērķiem, t.sk. nolūkā, lai šamanis *pārvērstos* par savu totēma dzīvnieku, iegūtu pārdabiskas spējas u.tml. *Močiku* skulptūras un tēlotāju mākslā plaši izplatīto fallisko tēmu antropologi saista ar auga *huanario kolorado* lietošanas kultu, kas padarīja vīrieti seksuāli neapmierināmu. Peru tropiskajos mežos tiek lietots arī maz pazīstams halucinogēns augs *pipita kamalonga*, kura ietekmi vietējie iedzīvotāji saista ar šeit bieži novērotām paranormālām parādībām, un vēl daudzi citi psihotropi augi.

9) Amazones tropu mežos dzīvojošās tautas un arī pilsētās dzīvojošie metisi izmanto vairākus halucinogēnus augus, t.sk. meža liānas *banisteriopsis caapi* (ar vietējo nosaukumu *ayahuasca*, vai citiem nosaukumiem) mizu, kas satur alkaloīdus *garmīnu, garmalīnu* un *tetrohidrogarmalīnu*, kuriem ir ļoti līdzīga iedarbība, kāda ir LSD, kaut arī tie nav tik plaši

pazīstami. Amazones indiāņi lieto arī šņaucamos pulverus *kohoba*, izgatavotu no auga *virola theiodora* vai *virola cuspidata* sulas, un smēķē *epenu*, izgatavotu no *virola calophylla*.

10) Meksikas teritorijā dzīvojošās tautas, t.sk. olmeki un pēc viņiem arī maiji un acteki pazina vairāk kā 20 halucinogēnas sēnes, t.sk. *stropharia* un *psilocybe*, kas satur alkaloīdu *psilocibīnu*. Šajā reģionā skulptūras mākslā izplatīta gan sēņu, gan arī krupja simbolika. Pēdējā tiek saistīta ar halucinogēnu vielu *bufotenīnu (*vai *tetradotoksīnu)*, kas ir jūras krupja *bufo marinus* ādā. Dziedniecībā un maģiskiem mērķiem izmantoja arī ūdenslilijas (*nymphaea ampla*), kas satur alkaloīdu *aporfīnu* un *nufaridīnu*, kuri var izsaukt hipnotisku stāvokli, kādu izmanto šamaņi. Plaši bija izplatīta vēl pirms acteku kultūras un arī mūsdienās halucināciju izraisīšanai lieto *vjunka* sēklas (*turbina corymbosa*, kā arī *ipomoea tricolor*) un kaktusu *peyote* (*lophophora williamsii*), kas satur dažādus alkaloīdus, t.sk. halucinogēnu *meskalīnu*.

11) Āfrikā ekvatoriālās daļas ziemeļrietumos Zairas teritorijā dzīvojošā tauta *fangi* izmanto krūmauga iboga (*tabernanthe iboga*) saknes, kas satur gan halucinogēnus alkaloīdus, t.sk. *tabernanteīnu, ibogaīnu* un *iboluteīnu*, gan stimulējošas vielas, kuru dēļ pirmskolonizācijas laikā tas tika lietots noguruma pārvarēšanai medībās. Arī par šo augu ir ziņas, ka to lieto mežonīgie zvēri, t.sk. mežacūkas un gorillas. Rietumeiropā šis augs kļūst pazīstams savu stimulējošo īpašību dēļ, kas pārsniedz populāro seksuālo dziņu stimulatoru *yohimbine* (*corynanthe yohimbe*), kaut arī tas tieši neietekmē seksuālo funkciju.

12) Jaungvinejas kalnos dzīvojošas tautas *kuma* un *kaimbi* lieto vairākas halucinogēnu sēņu sugas – *pandanus, boletus* un *psilocybe*, kas izsauc halucinācijas, valodas zudumu, kā arī uzbudinājumu, apziņas aptumšošanos. Atšķirībā no visām citām tautām, šīs tautas neizmanto halucinogēnās sēnes maģiskiem mērķiem vai dziedniecībai, bet gan tikai sociāliem mērķiem – cilts iekšējo konfliktu atrisināšana ar psihiskā uzbudinājumu radītās agresīvas uzvedības palīdzību.

13) Mozambikā dzīvojošās tautas *čogana conga* sociālajos rituālos iekļauta velnābola (*datura fatuosa*) lietošana, t.sk. to lieto meitenes, kas sasniedz dzimumgatavību, ar to izmainot savu sociālo statusu.

Antropologi atklājuši, ka *psilocibīnu* saturošas sēnes bijušas jau pirms paleolīta laikmeta dzīvojošā pirmatnējā «*homo erectus*» ēdienkartē. Pazīstama ir antropologa V.T.Makkena hipotēze, ka dabisko halucinogēnu izraisītie izmainītas apziņas stāvokļi bija noteicošais faktors cilvēka sugas evolūcijā, kas ietekmēja otrās signālu sistēmas – valodas attīstību, abstraktās domāšanas un pašapziņas attīstību un sociālo attiecību maiņu.

Terminu «narkoanalīze» 1943. gadā ieviesa ASV hipnotizētājs *Horsly*, nosaucot tā savu metodi pacienta psihotraumējošo pārdzīvojumu analīzei, izmantojot 5% *amital-nātrija* vai c.

līdzekļa iedarbību. Tomēr šī metode tika izmantota jau vismaz 20 gadus agrāk. Pirmie mēģinājumi izmantot medikamentus hipnozei bija XIX gs. beigās, kad franču ārsts Čambards (*Chambard*) šim mērķim izmantoja ēteri vai hloroformu nelielās devās. Doma par psihotropu vielu izmantošanu iztaujai radās, kad Berlīnes ārsts – akušers Hallauers (*Hallauer*) 1922. gadā atklāja, ka hloroforma narkozes ietekmē dzemdību atvieglošanai sievietes brīvi runā par to, par ko parasti nerunā. Pirmo rakstu par to ar nosaukumu: «Skopolamīna izmantošana kriminoloģijā» 1922. gadā medicīnas žurnālā uzrakstīja Teksasas ārsts Roberts Ernests Hauzs, kurš bija veicis speciālu eksperimentu sēriju, nonākot pie secinājuma, ka nav tādu cilvēku, kuri skopolamīna ietekmē nestāstītu viņiem zināmo informāciju. 1931. gadā šis raksts tika pārpublicēts policijas žurnālā. Tajā laikā šī metode tika uztverta kā humāna, jo novērsa fiziskas vardarbības nepieciešamību, kas tolaik bija plaši izplatīta pratināšanās, turklāt hipnoze tīrā veidā šai laikā, piemēram, Francijā bija kļuvusi par sociālu tabu.

Taču šo metodi kategoriski noliedza tiesas. Pirmais precedents bija 1926. gadā, kad ASV Misūri štata tiesai par izvarošanu apsūdzētās personas advokāts kā pierādījumu iesniedza ārsta, medicīnas eksperta liecību, kurš bija veicis šīs personas iztauju narkozes ietekmē. Tiesa šo ārsta liecību atzina par nepārliecinošu un zinātniski nepamatotu. Kopš tā laika visā pasaulē tiesas nepieņem šādus pierādījumus pirmkārt tāpēc, ka šāda informācija iegūta «izmainītā apziņas stāvoklī» un tādēļ var būt psiholoģiska spiediena produkts.

Turklāt turpmākie eksperimenti mazināja arī uzticību šīs metodes ticamībai – atklājās, ka atsevišķiem cilvēkiem izdodas melot arī tādā stāvoklī, bet cilvēki, kas stāsta atklāti, stāsta to, ko paši uzskata par patiesību, kaut arī tas ne vienmēr tā arī ir. Tomēr pati metode netiek pilnībā noliegta; vienīgi tā netiek izmantota kā līdzeklis, lai panāktu atzīšanos, bet gan kā līdzeklis atmiņas atjaunošanai, īpaši pēc konfūzijas vai šoka. Psihiatri to dažkārt izmanto simulācijas atklāšanai ekspertīzē. Jāatzīmē, ka psihiatrijā psihotropās vielas tiek izmantotas diezgan plaši.

Izmeklēšanā tā var būt izmantota tikai ar labprātīgu piekrišanu cietušo un aculiecinieku iztaujai, kuri vēlas, taču nespēj atcerēties kādus apstākļus pārdzīvotā šoka dēļ. To var veikt tikai ar kvalificētu anesteziologa un psihologa piedalīšanos, izmantojot audio vai videoierakstu. Iegūtā informācija, saskaņā ar nacionālo likumdošanu valstīs, kur šī metode nav aizliegta, tomēr var būt izmantota tikai ar taktisku nozīmi.

Vairāk uzmanību šai metodei pievērš speciālie dienesti, kas veic izlūkošanu un pretizlūkošanu. Diemžēl, informāciju par šo jomu iegūt ir grūti tās slepenības dēļ. Tomēr nenoliedzami, ka vairākās valstīs slepenajiem dienestiem interese par to radās jau pirms otrā pasaules kara.

Visai plaši un detalizēti psihotropo vielu izmantošanas iespējas personu iztaujā dažādu valstu speciālo dienestu darbībā aprakstījis akadēmiķis V.M.Kandiba grāmatā «Farmakoloģiskā hipnoze».[5] Tajā viņš apkopojis vairāku citu autoru atziņas, kā arī detalizēti aplūkojis psihotropo vielu izmantošanu psihoterapijā un psihiatrijā, psihotropo vielu klasifikāciju un citus ar to saistītus jautājumus, piedāvājot savas grāmatas noslēgumā arī praktisku apmācību savā pētniecības centrā.

Speciālisti norāda, ka vislabāko efektu var panākt, ja tiek savienotas psihotropo vielu ietekme, hipnoze un suģestija. Psihotropās vielas specdienesti var izmantot dažādās kombinācijās, t.sk. saistībā ar medicīniskas ārstniecības nepieciešamību vai profilaksi, vai arī saistībā ar personas seksuālo tieksmju izmantošanu.

Hipnoze nozīmē personas novešanu ar noteiktām metodēm (t.sk. var būt ar vārdisku iedvesmu, kombinētu vizuālu, audiālu un taktīlu kairinātāju izmantošanu, vai arī ar psihotropām vielām) hipnotiskā miega vai transa, jeb sašaurinātas apziņas stāvoklī, kurā izmainās personas apziņas funkcionālais stāvoklis un paaugstinās jūtība pret ārējiem kairinātājiem. Šādā stāvoklī var būt izdarīta suģestija, jeb iedvesma, apejot apziņas kontroli un informācijas loģisko apstrādi.[6]

Speciālisti atzīmē, ka iedvesma nav iespējama bez semantiskā (jēdzieniskā) satura ziņojumā (nav iespējams kaut ko iedvest cilvēkam nesaprotamā valodā), turklāt daudz atkarīgs arī no komandu došanas formas, avota, personas individuālajām īpašībām, psihofizioloģiskā stāvokļa u.c.

Psihotropās vielas var izmantot arī, lai vājinātu personas nosacījuma refleksu darbību un nodrošinātu iespēju izveidot jaunus nosacījuma refleksus, kas atbilst hipnotizētāja interesēm, t.sk. nodrošinot viņa noteiktu rīcību vēlāk, kad viņam tiek dots noteikts kairinātājs (posthipnotiskā suģestija). Speciālisti gan atzīmē, ka tādējādi parasti nevar iedvest tādu rīcību, kas ir pretēja cilvēka morālajiem uzskatiem vai dabiskajiem instinktiem.

Šīs metodes specdienestu praksē var būt izmantotas:

1) nevēlamas rīcības vai domāšanas bloķēšanai;
2) pamudināšanai uz noteiktu rīcību;
3) ātrai noteiktas informācijas (vai dezinformācijas) izplatīšanai;
4) maldināšanas atklāšanai vai pļāpīguma veicināšanai;
5) uzticības radīšanai pret aģentu;
6) kompromitējošu apstākļu radīšanai u.c.

---

[5] Кандыба В.М. академик. Фармакологический гипноз. – СанктПетербург: Лань, 2000. – 640 с. – Серия «Мир культуры, истории и философии». – [В.М.Кандыба – президент Всемирной ассоциации профессиональных гипнотизеров при ЮНЕСКО.]

[6] Gerke R. Hipnoze un suģestija. – Rīga: Zinātne, 1989. – 56 lpp. – Sērija «Veselības bibliotēka».
Гипноз. Полное руководство к освоению гипноза, месмеризма, ясновидения и внушения. Врачебное и воспитательное применение гипноза. / Перев. с англ. – Рига: Авотс, 1991. – 143 с.

Profesionālā iztaujā, nolūkā radīt personai noteiktu sašaurinātas apziņas stāvokli, kurā kavēti noteikti smadzeņu centri ar kontrolējošu funkciju, var būt izmantotas šādas psihotropās vielas:

14) Intravenoza 2 – 8 ml (atkarībā no ķermeņa masas, nepieciešamā iedarbības stipruma u.c. faktoriem) 10% *tiopental–nātrija* (*pentatola*) šķīduma (fizioloģiskajā šķīdumā vai destilētā ūdenī) ievadīšana ar minimālu ātrumu (1 ml vienā minūtē), pēc kā pēc 10 – 15 minūtēm personai zūd modrība un paškontrole. Ja lietota neliela deva, iztaujai izmanto aizmigšanas periodu, ja liela – atmošanās periodu.
15) Intravenoza 0,5 – 8 ml 10% *amital-nātrija* (*barbamila*) šķīduma maksimāli lēna (4 – 20 minūšu laikā) ievadīšana, pēc kā no sākuma iestājas vispārēja aktivitātes mazināšanās, reibonis un runas palēnināšanās, bet pēc tam 10 minūtes līdz 1 stundai ilgst eiforijas stāvoklis (dažkārt var būt depresija) ar paaugstinātu sabiedriskumu, draudzīgumu, runīgumu. Pārdozēšanu novērš ar kofeīna ievadīšanu.
16) Lēna (3 – 5 minūšu laikā) intravenoza 2 – 8 ml 10% *amital-nātrija* ievadīšana, pēc kā tad, kad persona nonākusi narktiskā miega stāvoklī, ievada spēcīgu devu psihostimulatoru (piemēram, *amfetamīnu*), kas izsauc forsētu atmošanos un personas enerģiskumu, vēlmi runāt.
17) Intravenoza 0,5 – 1 ml 0,05% *skopolomīna* šķīduma lēna ievadīšana, pēc kā persona kļūsta ļoti sabiedriska, draudzīga un pļāpīga. Lielāka deva vai ātra ievadīšana var radīt dzīvībai bīstamu stāvokli.
18) Slēpti iemaisa dzērienā *belladonnas* izvilkumu, kas izraisa murgainu miegu, kurā persona var izteikt slēptu informāciju.
19) Pļāpīguma izraisīšanai cigaretē var būt piemaisīta nedaudz marihuānas, vai arī alkoholam pievienots 0,05 g *barbamila* (tā lielāks daudzums var būt bīstams dzīvībai).
20) Baiļu un psihomotora uzbudinājuma mazināšanai speciālisti izmanto arī neiroleptiskos līdzekļus – *fenotiazīna* grupas preperātus: *aminazīnu, triftazīnu, tizercīnu, eglonilu* u.c.
21) Specdienesti atsevišķos gadījumos hipnotiskai suģestijai izmantoja 1949. gadā krievu hipnotizētāja M.M.Pereļmutera izstrādāto metodi – 10 ml 10% *heksenāla* šķīduma intravenozu ievadīšanu, pēc kā ātri iestājas narkotisks miegs, kurā tiek veikta suģestīva ietekme. Ievadot *heksenālu* lēni, iedarbība ir līdzīga kā aprakstītā *barbamila* iedarbība.

Pazīstama ne tikai «narkohipnoze», bet arī «hipnonarkoze» – psihotropo vielu ievadīšana, personai jau atrodoties hipnozes stāvoklī, kas terapeitiskos nolūkos tiek veikta cilvēkiem ar paaugstinātu hipnotizējamību.

Psihotropo vielu lietošana iztaujai prasa ļoti precīzu devas un ievadīšanas ātruma noteikšanu individuāli konkrētam cilvēkam, jo samazināta šīs vielas iedarbība var dot iespēju personai apzināties uzdoto jautājumu jēgu un slēpt interesējošo informāciju, bet pastiprināta iedarbība var

izraisīt nesakarīgu runu ar fantāziju vai halucināciju ietekmi. Parasti vielas ievadīšanu pārtrauc tad, kad personai sāk trīcēt plakstiņi un kļūst neskaidra runa.

Psihotropo vielu ietekme ir visai individuāla, kas atkarīga no personas fiziskā stāvokļa, psihiskām īpašībām, pieredzes u.c. Dažkārt cilvēks sniedz slēptu informāciju tikai pēc trešā, ceturtā narkohipnozes seansa. Speciālisti norāda, ka psihotropo vielu ietekme var būt ievērojami mazāka narkomāniem, kuri ir pieraduši pie dažādu narkotiku iedarbības uz apziņu un tādēļ vieglāk var sevi kontrolēt tādā stāvoklī. Vairākas narkotikas stiprāk iedarbojas pavasarī un vasarā, kā arī no rīta vai vētras laikā.

Iztaujas laikā uzdotajiem jautājumiem jābūt pēc iespējas konkrētiem un bez jebkādiem suģestijas elementiem, lai neizraisītu fantāzijas, citādi iegūto atbilžu ticamība ir stipri apšaubāma.

Šīs un arī vairāku citu metožu tiesiskie, metodiskie un arī kriminālistiskie aspekti var būt turpmāku zinātnisku diskusiju un pētījumu objekts.

Hipnozes pielietošanas problēmas

Kaut kādā ziņā līdzīga iepriekšējai metodei ir hipnozes pielietošana iztaujai, jo ar hipnozi persona tiek novesta līdzvērtīgā sašaurinātas apziņas stāvoklī, kā tas notiek psihotropu vielu ietekmē. Personai, no kuras apziņas, piemēram, šoka ietekmē izstumti zemapziņā kādi pārdzīvojumi un informācija par kādu notikumu, šādā – sašaurinātas apziņas stāvoklī zūd apziņas barjeras, apziņas kontrolējošie mehānismi un zemapziņā esošie pārdzīvojumi atbrīvojas, līdz ar ko iztaujā hipnozi veicošais speciālists var iegūt nohipnotizētās personas atbildes uz jautājumiem par tiem.

Jāatzīmē arī hipnozes un suģestijas izmantošana noziegumu izdarīšanai, kas kriminālistikā ir maz pētīta, bet tajā pašā laikā ļoti svarīga tēma. Diemžēl hipnozes noziedzīgas izmantošanas iespējas tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem lielākoties nav zināmas, kaut arī tās pēdējos gados ir visai populāras. Hipnozi vai suģestiju var izmantot ne tikai čigānietes krāpšanai, bet arī zīlnieces, «ekstrasensi» un reliģisku sektu pārstāvji. [7]

Piemēram, Latvijā tikai 1999. gada vasaras sākumā kļuva zināms par organizācijas «Dianētika» darbību, kas ir ASV R.Habarda dibinātās «*scientologu*» sektas pārstāvniecība. *Scientologu* vadība ASV tika apsūdzēta par vairākiem noziegumiem, tajā skaitā par to, ka ar suģestijas palīdzību veica augstu amatpersonu vervēšanu un ekonomisko spiegošanu, un izkrāpa no cilvēkiem lielas naudas summas. Pastāv arī neoficiāls priekšstats, ka tieši šīs sektas metodes savulaik PSRS VDK pārņēma propagandas metožu izstrādei.

---

[7] Skat.: Maģija, kuru neievērojam. / Sast. J.Avots. – Rīga: Olna, [1996]. – 126 lpp.
Mandaua L. Vai dievi ir tādi? Dvēseļu gūstīšanas psiholoģiskie paņēmieni. / Tulk. no vācu val. – Rīga: Preses nams, 1998. – 192 lpp.: il.

Suģestijas metodes ļoti plaši izmanto arī komerciālajā un politiskajā reklāmā, kas, diemžēl, Latvijā neatrod tiesisku vērtējumu, kaut gan ietekme uz dažādiem sabiedrības un valstiskas nozīmes procesiem tam ir milzīga. Vairāki tradicionāli biznesa sarunu paņēmieni arī ietver suģestīvas iedarbības elementus. [8]

Speciālisti pievērš uzmanību suģestijas plašajai izplatībai cilvēku saskarsmē, vērtējot to ar šādu hipotēzi – vai nu jāuzskata, ka suģestija ir dabisks jebkuras saskarsmes elements, vai arī, ka jebkurš cilvēks lielāko daļu laika atrodas daļēja nomoda, jeb vieglas hipnozes stāvoklī, tātad hipnoze ir normāls apziņas stāvoklis. Nespeciālisti parasti, gan, ar hipnozi saprot tikai dziļas hipnozes stāvokli.

Hipnozes bīstamība salīdzinoši ar psihotropām vielām ir mazāka tikai ar to, ka hipnozes pielietošana prasa speciālu sagatavotību. Taču ievērojot patreiz pieejamās literatūras un speciālu apmācības kursu pieejamību un popularitāti, šķiet kriminālistikā ir laiks nopietni pievērsties šīs problēmas izpētei. Pretējā gadījumā var būt situācijas, kad kādu noziegumu atsevišķi apstākļi tiesību aizsardzības iestāžu darbiniekiem nav izprotami un tos arī nevar juridiski kvalificēt. Jāatzīmē, gan, ka šādi noziegumi ir ļoti latenti, jo nereti paši cietušie nespēj izprast notikušā apstākļus un uzskata, ka viņi tikuši apkrāpti viņu lētticības dēļ.

Hipnozē izšķir trīs stadijas – vieglu miegainību (letarģiskā stadija), kad pavājinās cilvēka galvas smadzeņu pusložu garozas tonuss, zūd ierosas un kavēšanas relatīvais līdzsvars, vidēju (kataleptiskā stadija), kad personai saglabājas sajūta, ka miegainību viņš var pārtraukt jebkurā brīdī, taču to viņam nemaz negribas darīt, galvas smadzeņu garozas tonuss ir stipri pavājināts, pilnīga kavēšanās izplatās uz runas un ādas analizatoriem, iestājas hipnotiskā miega izlīdzinātājfāze, un dziļu (somnambuliskā stadija), jeb hipnotiskā miega paradoksālā fāze, kad vāji karinātāji izraisa spēcīgas atbildes reakcijas, cilvēkam ir paaugstināta suģestējamība, kairinātāji var izraisīt halucinācijas, pēc pamošanās parasti cilvēks neko neatceras.

Noziedzīgu mērķu īstenošanai, t.sk. t.s. «čigānu hipnozē»[9] pilnīgi pietiekama ir personas novešana pirmajā stadijā, kurā cilvēks vēl saglabā orientāciju telpā, tādēļ viņš uzvedas kā nomodā būdams, bet tajā pašā laikā viņš ir pastiprināti suģestējams.

Jāatzīmē, ka no hipnozes cietušo psihoterapijā arī ļoti nozīmīga var būt hipnozes izmantošana, kuru veic psihoterapeits, jo īstenotā destruktīvā ietekme nostiprinās cietušo zemapziņā un apziņas barjeras parastos apstākļos nepieļauj ne ārsta psihoterapeita, ne arī citu cilvēku ietekmi.

Analoģiski, arī šādu cietušo iztauja noziegumu izmeklēšanas mērķiem par apstākļiem, ar kuriem viņi saskārās izmainītā apziņas stāvoklī, var būt pietiekami efektīva arī tikai izmantojot

---

[8] Piemēram, skat.: Latiševs V. Lietišķās sarunas. Lietišķie kontakti. / Tulk. no angļu val. – Rīga: Merkūrijs LAT, 1995. – 171 lpp.

[9] Skat.: Maģija, kuru neievērojam. / Sast. J.Avots. – Rīga: Olna, [1996]. – 126 lpp.

hipnozi. Tieši hipnozes un suģestijas plašā izmantošana noziegumu izdarīšanai arī padara aktuālu jautājumu par hipnozes izmantošanu izmeklēšanā.

Taču hipnozes izmantošana tiesvedībā lielākajā daļā valstu tiek noliegta. Tāpat tas ir arī Latvijā. Var minēt vairākus viedokļus par to. Iekšlietu ministrijas Poliklīnikas Psihofizioloģijas laboratorijas vadītāja, *M.psychol*. I.Samoilova un Rīgas Psihoneioroloģiskā dispansera psihiatre, docente Z.Sočņeva noliedza iespēju Latvijā policijas darbā pielietot hipnozi.

Galvenais iemesls tam ir tas, ka hipnozes stāvoklī, kurš pats par sevi cilvēkam nav bīstams un pat ir labvēlīgs, persona, tajā pašā laikā, kļūst viegli iespaidojama, tādēļ tai var būt radīta vai pastiprināta psihiskā trauma vai pat tai var būt dotas komandas par vēlāk izpildāmām darbībām, kuras persona pēc atmošanās pat neapzinās (posthipnotiskā suģestija). Sevišķi liels risks ir uzvedinošu jautājumu izmantošana, ar kuriem personai pat netīši var būt iedvesta nepatiesa informāciju, ko šī persona iztaujā un arī turpmākā nopratināšanā var apstiprināt.

Tomēr praktizējošo policijas un prokuratūras darbinieku attieksme ir mazāk kategoriska. Piemēram, autoram apspriežot šo jautājumu ar Drošības policijas sevišķi svarīgu lietu inspektori, kuras lietvedībā bija kriminālllieta, kas ierosinātā pēc Krimināllikuma 88. panta (1) daļas par terorisma faktu, pielietojot sprāgstvielas, 17.08.2000. universālveikalā «Centrs» Rīgā, Audēju ielā 16, viņa izteica domu, ka vajadzības gadījumā, lai iegūtu izmeklēšanai nozīmīgu informāciju, kura var būt zināma cietušajam vai aculieciniekam, kas nespēj to atcerēties, ar viņu piekrišanu varētu būt izdarīta viņu iztauja hipnozē, izmantojot kvalificēta psihologa palīdzību.

Drošības policijas inspektore. tomēr apšaubīja iespēju, ka šīs iztaujas rezultātus prokuratūra un tiesa Latvijā atzītu par pierādījumiem.

Hipnozes izmantošanas vēsture ir daudz senāka par rakstību – kā minēts, suģestijas metodes un arī psihotropu vielu izmantošana bija tradicionāla šamaņu un priesteru rituālu sastāvdaļa daudzām tautām. Zinātniska hipnozes izpētes vēsture sākās XVIII gs. ar portugāļu abata Faria, kā arī ar milzīgu popularitāti ieguvušā Vīnes ārsta A. Mesmera dziedināšanas metodi, kurš turpināja XVI gs. Šveices ārsta Paracelza eksperimentus. Terminu «hipnoze» (no grieķu val. – miegs) XIX gs. ieviesa angļu ārsts Dž. Breds.

Turpmāk hipnozei vairākās valstīs tika pievērsts daudz uzmanības, t.sk. kopš XIX gs. beigām – arī noziegumu izmeklēšanā.[10] Īpaši uzmanību piesaistīja jautājums par iespējamību hipnozes stāvoklī iedvest domu par nozieguma izdarīšanu. Šis jautājums radās sakarā ar to, ka tiesās parādījās kriminālllietas, kurās apsūdzētie apgalvoja, ka noziegumu viņi izdarījuši hipnozes ietekmē.

Piemēram, 1890. gadā Francijā tika izskatīta tiesas izpildītāja Guffes slepkavības lieta, kurā apsūdzētā G.Bampera, kas palīdzēja savam mīļākajam Eiro nožņaugt Guffe, tiesā paziņoja, ka

[10] Крылов И.Ф. Были и легенды криминалистики. – Ленинград: Ленинградский Университет, 1987. – 216 с.: ил.

darījusi to hipnozes stāvoklī, būdama pilnīgi pakļauta Eiro gribai. Francijā tai laikā bija izveidojusies divas skolas, kas atšķirīgi skaidroja hipnozes būtību. «Parīzes» skolas vadītājs Ž. M. Šarko un «Nansijas» skolas līderis A. Bengreims, kuri abi bija uzaicināti kā eksperti uz šo tiesu, nenoliedza iespēju, ka noziegumi var būt izdarīti hipnozes ietekmē, tomēr, atšķirībā no A. Bengreima Ž. M. Šarko uzskatīja, ka bez tam vēl nepieciešams nosacījums, ka persona pati ir spējīga izdarīt šādu noziegumu, tātad hipnozē cilvēks nevar izdarīt to, kas ir pretrunā viņa morāles principiem. Attiecībā uz G. Bamperu tiesas sēdē A. Bengreims pieļāva, bet Ž. M. Šarko noliedza iespēju, ka viņa varēja rīkoties hipnozes ietekmē, turklāt viņi abi detalizēti argumentēja savu viedokli. Tiesa piekrita Ž. M. Šarko viedoklim un notiesāja G. Bamperu ar 12 gadiem katorgā.

1892. gadā. arī Krievijā iesākās analoģisks tiesas process slepkavības lietā, kurā kā eksperti tika iesaistīti akadēmiķis V M. Behterevs, privātdocents Rozenbahs un ārsts Dobrotvorskis. Šai lietā 1896. gadā viņi sīki iztaujāja apsūdzēto M. Rumjancevu par viņas dzīves apstākļiem un apstākļiem, kā viņa kopā ar mīļāko I. Hrisanfovu noindēja viņas tēvu, kā arī izpētīja viņas fizisko stāvokli. Pēc tam viņi noveda M. Rumjancevu hipnozes stāvoklī, kurā veica viņas iztauju par nozieguma apstākļiem. Hipnozē uzdotie jautājumi viņai no sākuma izraisīja histēriju. Pēc tam viņai veiksmīgi iedvesa nomierināties un tad veica iedvesmu pēc atmošanās uzrakstīt vēstules un iedot tās ārstam. Pēc atmošanās no hipnozes, neraugoties uz ārstu mēģinājumiem patraucēt, M. Rumjanceva precīzi izpildīja iedvesto. Vēlāk V. M. Behterevs vēlreiz izpētīja viņas uzvedību hipnozes stāvoklī.

Rezultātā minētie speciālisti atzina, ka M. Rumjanceva, būdama histēriska, nelīdzsvarota persona ar viegli uzbudināmu psihisko mehānismu, ārkārtīgi viegli nonāk hipnozes stāvoklī, kurā viegli uztver iedvestas komandas, turklāt ar nepārvaramu spēku tās izpilda pēc hipnozes, neatkarīgi no jebkādas turpmākas hipnotizētāja ietekmes. Ievērojot to, iespējams, ka M. Rumjanceva varēja būt pakļauta I. Hrisanfova veiktai iedvesmai noindēt tēvu, kas saistīts arī ar M. Rumjancevas ilgstošām regulārām seksuālām attiecībām ar I.Hrisanfovu un viņas bailēm no I. Hrisanfova.

Tiesa noteica atkārtotu izpēti jau citiem speciālistiem, kas apstiprināja iespēju, ka apsūdzētajai varēja būt viegli iedvestas dažādas komandas, taču, balstoties uz lietā noskaidroto viņas uzvedību, kategoriski noliedza šādas cēloniskas saistības esamību konkrētās slepkavības gadījumā. Tiesa noteica vēl vienu psihiatrisko ekspertīzi, kura cita starpā atzina, ka apsūdzētā varēja rīkoties iedvesto komandu ietekmē.

Pašlaik jautājums par iespējamību hipnozē iedvest cilvēkam nozieguma izdarīšanu pilnībā vēl nav izlemts, kaut arī lielākā daļa speciālistu tiecas uzskatīt, ka tas nav iespējams, ja persona pati nevēlas izdarīt šo noziegumu.

Arī PSRS vairākas reizes tika izmantota hipnoze. Piemēram, izmeklējot mazgadīgas meitenes slepkavību Tallinā 1968.gada 12.aprīlī. Kāds apm. 27 g.v. vīrietis dienas laikā Tallinas

centrā bija aicinājis pavizināties divas mazgadīgas meitenes, viena no kurām atteicās. Otras meitenītes līķis tika pēc divām dienām atrasts apm. 5 km ārpus pilsētas robežām, kur atrada arī a/m «Moskvič 407» riepu pēdas. Šī nozieguma izmeklēšanā ar televīzijas starpniecību pieteicās vairāki liecinieki, kas bija redzējuši citus gadījumus, kad līdzīgs vīrietis ar automašīnu «Moskvič 407» bija runājis ar mazām meitenēm. Pēc otra paziņojuma televīzijā par slepkavas mašīnas izskatu un brauciena maršrutu pieteicās vēl divi liecinieki – traktoristi, kuri bija palīdzējuši šo mašīnu izstumt no grāvja, taču arī viņi neatcerējās tās numuru, kaut arī nedaudz atcerējās vīrieša izskatu.

Pēc VDK izmeklētāja ierosinājuma Tartu Psihiatriskās slimnīcas galvenais ārsts H. Kadastiks (*Heiti Kadastik*), ar abu liecinieku piekrišanu, mēģināja viņus novest hipnozes stāvoklī, bet tas izdevās tikai vienam no viņiem. Iztaujājot viņu, neizdevās tomēr noskaidrot šīs automašīnas numuru, jo vīrieties uz to nebija skatījies. Tomēr, hipnozē viņš detalizēti aprakstīja vīrieša izskatu un apģērbu, kas tika fiksēts audioierakstā, pēc kura mākslinieks izveidoja zīmētu portretu. Portretu parādīja televīzijā un izdalīja milicijas darbiniekiem un sabiedriskajiem kārtības sargiem. Nākošā dienā pieteicās vēl viena lieciniece, kura televīzijā pazina vīrieti, kas bija piegājis arī pie viņas meitas. Viņa bija pierakstījusi arī automašīnas numuru.

Krievijā 1993. gadā Maskavā notikušajā apspriedē par organizētās noziedzības problēmām tika aizskarti jautājumi par kriminālo struktūru interesi par hipnozes iespējām, un jau 1994. gadā Krievijas IeM VZPI zinātniski praktiskajā seminārā tika oficiāli apspriesta hipnozes izmantošanas iespējas noziegumu izmeklēšanā.

Pašlaik ASV vairākos štatos hipnoze tiek izmantota ne tikai taktiskiem mērķiem, bet arī pierādījumu iegūšanai cietušo un aculiecinieku iztaujai smagu noziegumu izmeklēšanā, ja citas tradicionālas metodes nav devušas pietiekamus rezultātus. Ja ir pārliecība, ka cietušais vai aculiecinieks ir uztvēris ļoti nozīmīgu informāciju, ar viņa labprātīgu piekrišanu, advokāta klātbūtnē, izmantojot profesionāla psihologa vai psihiatra palīdzību, tiek veikta viņa iztauja hipnozes stāvoklī, fiksējot to videoierakstā. Papildus var būt izmantoti arī aktieri kā statisti kādu situāciju atveidošanai. Šis videoieraksts var būt izmantots tiesā kā pierādījuma avots. Saskaņā ar speciālistu atziņām, apt. 68% gadījumos tādā ceļā tiek iegūta ļoti nozīmīga informācija, kas nebija iegūta ar citām izmeklēšanas darbībām.

Hipnozes stāvoklī iztaujājamā persona var būt ievesta ar dažādiem paņēmieniem, pēc kā, nodibinot *raportu*, viņš tiek noskaņots atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem. Jāiesāk ar vienkāršiem jautājumiem (laiks, vārds, profesija u.tml.), pēc kā pāriet uz svarīgākiem. Jāizvairās no tiešu atbilžu pieprasīšanas, jo arī hipnozes stāvoklī cilvēks ir spējīgs sniegt maldinošu informāciju. Labāk izmantot brīvo asociāciju metodi, mudinot cilvēku pastāstīt visu, kas ienāk prātā uz kritisko vārdu.

Labi suģestīvai ietekmei pakļaujas tie, kam ir vāja personība (kautrīgi, bailīgi), vai kuri nekritiski atdarina citus (lētticīgi, neapdomīgi), vai kuriem ir tieksme būt atkarīgiem no citiem. Vieglāk nohipnotizēt māksliniecisku tipa cilvēkus, sociāli adaptētus sabiedriskus cilvēkus, kuri pieraduši ievērot citu viedokli, cilvēkus, kas bieži nonāk trauksmes stāvoklī, visus hroniskos alkoholiķus un narkomānus, enurēzes vai astmas slimniekus.

Grūtāk suģestijai pakļaujas tie, kam ir lietišķa aktivitāte (enerģiski, iniciatīvi), stipras personības (arī augstprātīgi un patmīlīgi), vai kuri pretstata sevi citiem (noslēgti, drūmi), vai arī ļoti aktīvi izrāda savas jūtas (ekscentriski, atklāti), vai kuriem ir pakļauti citi cilvēki. Grūti nohipnotizēt analītiski domājošus cilvēkus, kā arī psihopātiskus astēniķus, kas ieciklojušies uz dažādām šaubām un savu pārdzīvojumu analīzi.

Suģestiju atvieglo šādi faktori:

1) Tekošās informācijas trūkums vai ārkārtīgs pretrunīgums.
2) Ļoti autoritārs un, tajā pašā laikā, «savs» informācijas avots (persona vai rakstisks avots).
3) Iekšēja atkarības sajūta.
4) Stiprs pārgurums un psihofizioloģisks izsīkums.
5) Kaut kāds psiholoģisks sasprindzinājums (dusmas, ekstāze, bailes, izmisums).
6) Izteiktas simpātijas vai vēlme pret iedvesto.
7) Paziņojumu un prasību izteikts kategoriskums.
8) Paziņojuma šokējošs pēkšņums.
9) Iedvešamās informācijas atkārtošanās.
10) Paziņojuma absolūts loģiskums un īpaša emocionālā nokrāsa.
11) Personības noteiktas īpatnības, slimības (psihopātija, impotence, loģiskās domāšanas vājums, māņticība, narkomānija u.c.).

Hipnotiskā miega vai transa stāvokļa iestāšanos veicina arī šādi faktori – stiprs nogurums vai miegainība, lietains, nomācies laiks, vakara krēsla un klusums, miegam ērta poza vai arī, tieši otrādi, īpaši neērta un nepierasta poza, ķermeņa vai galvas ritmiska šūpošana, pilnīga izolētība no citiem karinātājiem vai arī monotoni ritmiski fizikālas dabas (vizuāli, audiāli vai taktīli) kairinātāji, mierīga ritmiska vai arī aritmiska («kosmiska») mūzika, spējš ārkārtīgi spēcīgs kairinātājs (gonga sitiens, gaismas uzliesmojums, uzkliedziens – pavēle, negaidīta pļauka utt.), intensīvs emocionālais pacēlums, t.sk. seksuāls uzbudinājums, baiļu vai stipru dusmu stāvoklis, miega artērijas aizspiešana un uzspiediens uz acu āboliem vai citām ķermeņa daļām (auss, elkonis, piere, delnas locītava u.c.), neliels reibums, vai arī barbamila (0,2-0,3 g) vai veronāla (0,5 g), noksirona (0,25 g), piramidona (0,1 g) vai 4-5 pilienu hloroforma ievadīšana organismā pusstundu pirms hipnozes.

Personas iekšējās barjeras – kritiski loģiskā izvērtēšana, ētiskā noraidīšana vai intuitīvi afektīvā nepieņemšana – var būt apietas, tām prasmīgi pielāgojoties vai izmantojot personas citas īpašības. Piemēram, personu ar zemu intelektu var suģestēt, izmantojot negatīvas emocijas, bet personu ar augstu intelektu, izmantojot pozitīvas emocijas. Ja persona ir nomākta vai par sevi nepārliecināta, suģestiju veic atkārtojot īsas komandas pavēles formā, izmantojot arī atbilstošu neverbālo komunikāciju. Ja personu ir satraukta, izmanto garas frāzes nomierinošā tonī. Ja patmīlīgas personas suģestiju var saistīt ar komplimentiem, viņa personīgās vērtības sajūtas apmierināšanu. Suģestiju var saistīt arī ar kādas (piemēram, erotiskas) fantāzijas izraisīšanu, kas aktivizē zemapziņu, samazinot apziņas kontroli.

Visvieglāk hipnozi izraisīt cilvēkam, kas atrodas parastā miega stāvoklī «ātrā miega» stadijā (tā iestājas 45 – 90 min. pēc iemigšanas un nakts laikā atkārtojas vairākas reizes), ar atkārtotu mierīgu vārdisku iedvesmu izveidojot saikni ar hipnotizētāju, jeb *raportu*, pieskaņojoties elpošanas ritmam un atkārtojot suģestīvo komandu. Lai persona pēc pamošanās to neatcerētos, viņam iedveš, ka pirms pamošanās viņš redzēs spilgtu sapni. Tad persona atcerās šo sapni un aizmirst to, kas bija pirms tam, kaut arī iedvestā komanda tiek vēlāk izpildīta ar viņa zemapziņas psihisko mehānismu palīdzību.

Diezgan efektīvu suģestijas metodiku piedāvā neirolingvistiskā programmēšana (NLP), psihoterapijas virziens, kas tika izveidots ASV septiņdesmito gadu sākumā[11] un mūsdienās dažkārt tiek mācīts dažādu menedžeru un komerciālo aģentu kursos, kā arī ir populārs politiķu pesonīgā tēla un sabiedrisko attiecību speciālistu vidū u.c. NLP ietver metodes, ar kurām personu var mēģināt novest hipnozes stāvoklī un suģestēt, viņam pašam to nemaz neapzinoties, turklāt nemanot arī priekš apkārtējiem. Jāuzsver gan, ka šīs metodes nav visspēcīgas un universālas.

Kā jau minēts, psihotropo vielu un hipnozes pielietošanas pieļaujamība noziegumu izmeklēšanā vēl joprojām ir strīdus objekts dažādu jomu speciālistu vidū, un galīgo novērtējumu daudzās valstīs, kā arī starptautiskā līmenī cilvēktiesību dokumentos tās vēl nav ieguvušas. Nozīme rezervētajai vai noraidošajai attieksmei ir arī vēsturiskajai pieredzei – diezgan plaši hipnozi (arī psihotropās vielas) pielietoja hitleriskajā Vācijā, piemēram, vācu komunistu līdera Ernsta Telmana nopratināšanā, kurā notika arī viņa spīdzināšana.

Tomēr, manuprāt, principiāli noliegt hipnozes pielietošanas iespējas kriminālistikā nevajadzētu. Tas būtu līdzīgi kā principā aizliegt nažu vai uguns lietošanu tikai tāpēc, ka ar tiem var būt nodarīts kaitējums. Izmantošanas iespējas jāsaista ar izmantošanas mērķiem un apstākļiem.

---

[11] О´Коннор Джозеф. Сеймор Джон. Введение в нейролингвистическое программирование. Как понимать людей и как оказывать влияние на людей. / 2-е изд. Пер. с англ. – Челябинск: Библиотека А.Миллера, 1998. – 272 с.